

RECENZIE

LÁCLAVÍKOVÁ, M., ŠVECOVÁ, A. (2019). *Dieťa medzivojnového Slovenska. Verejná sociálna starostlivosť o deti a mládež na Slovenku a jej inštitucionálna základňa*. 1. vyd. Praha: Leges. 246 s. ISBN 978-80-7502-377-3.

Hlavním tématem monografie je právní úprava, činnost obcí a praxe veřejných i soukromých institucí sociální práce v oblasti péče o děti a mládež v období meziválečného Československa. Téma je zpracováno s východiskem v tehdejší sociální, ekonomické i politické situaci, a dotýká se i výchovy a vzdělávání dětí a mládeže. Není mnoho odborných textů, které by jako tento, mohly nést označení multioborové. Z násobuje se tak odborný význam publikace a otevírají se možnosti pro její využití v mnoha dalších disciplínách.

Monografie obsahuje anglický i německý souhrn s uvedením autorů překladů; krátké odborné medailonky autorek; seznam vybraných dobových právních předpisů a soudních rozhodnutí vztahujících se k péči o děti a mládež; a také již vepředu uvedený seznam zkratk. Literatura, s jejíž oporou byla monografie zpracovaná, není všeobecně známá, je tak dobrým inspirativním podnětem i k pracím jiných disciplín. Obsah se skládá z úvodu, čtyř kapitol členěných do podkapitol a závěru. Předmětem tématu je dítě jako subjekt a objekt správních vztahů v období 20. století na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Autorky monografii vytvářely s oporou o dobové výzkumy dotýkající se jimi zpracovávaného tématu. Formulují šest výzkumných diagnosticko-vyhodnocovacích problémů a výchozí rámce svého uvažování (s. 10), jímž je proměna tradiční rodiny, zapojení ženy do výrobní činnosti, nedostatečné ekonomické a sociální poměry, vysoká míra úmrtnosti dětí zapříčiněná mj. nedostatečnou domácí péčí a nepřístupnou péčí zdravotní.

Úvod je zpracován netradičně a velmi rozsáhle, na 23 stranách. Některé jeho pasáže mají charakter recenzí využitých odborných publikací zaměřených na zdravotně-sociální veřejnou a rodinnou péči ve vztahu k četnosti obyvatel sídel. Mohl by být samostatnou východiskovou kapitolou.

První kapitola se zabývá právním statusem dítěte v letech 1867 až 1938 na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Je definován termín "dítě", autorky představují jeho místo v organizačním a institucionálním systému péče se zaměřením ke kategoriím sociální exkluze, věk dítěte, mravní a kriminální defekt chování, stav tělesného a duševního zdraví. Dovídáme se, že v 1. polovině 20. století došlo k československé právní úpravě existence dítěte mimo rodinu. Jsou definována práva a povinnosti rodičů jako povinnost výchovy, dozoru, péče o všestranný, zdravý tělesný a duševní vývoj dítěte; výživy; a povinnost rodiče určit dítěti budoucí povolání s ohledem na jeho schopnosti, zájmy, a také společenské postavení. Správná volba a edukační příprava na budoucí povolání byla jedním z cílů výchovy. Autorky upozorňují na tehdejší neomezenou disciplinární moc rodičů, zahrnující toleranci tělesných trestů a liberalizujících dokonce i lehké ublížení na zdraví spojené s jejich uplatněním. Z výčtu práv rodičů

vyplývalo mj. i právo zadávání úkolů v domácnosti podle věku a schopností dětí s ohledem na společenské postavení otce jako hlavy rodiny, jež byl i povinným poskytovatelem výchovy. Ke zrušení otcovské moci došlo v případě, že tento výchovu a výživu dítěte zanedbal. Tím ale nedocházelo ke zrušení moci rodičovské. Otcí zůstalo právo výchovy, dozoru a povinnost náboženské výchovy, na níž se podílela i škola a jejímž cílem bylo vychovávat nábožné a mravně bezúhonné občany. Rodič musel výkon povinné školní docházky zabezpečit.

Druhá kapitola je historickým exkurzem do právní úpravy péče o děti a mládež v období let 1867 až 1918 na území Uherska, opět s oporou o dobové podklady a odbornou literaturu. Péči o osiřelé děti do 7. roku zabezpečoval stát, do 15 let i domovská obec a od 15. roku se osoba považovala za soběstačnou. O osiřelé dítě od 3 do 6 let měly pečovat státní dětské domovy, patnáctiletým nadaným dětem měl dětský domov umožnit pokračování ve studiu (s. 58). Pro péči a výchovu všech měly být obcemi povinně zřizovány dětské opatrovny a útulky, a od 6 let se děti měly vzdělávat v lidových školách. Zpracovaná je i otázka práce dětí, žebrání, toulání a nápravná výchova. Následně jsou rozpracované otázky péče o děti na Slovensku od roku 1918 do 1938, v nichž se zdůrazňuje zejména zdravotní péče a upravení práce dětí. Zaměstnavatel musel učni do 18 let věku poskytnout s ohledem na zdravý psychický a fyzický vývoj dostatek času na školní docházku v rámci učňovského vzdělávání.

Třetí kapitola analyzuje institucionální proměnu péče o děti a mládež na Slovensku v období 1. republiky. Byla velmi roztržštěná, v různých institucích odlišná. Řešená byla i otázka vzdělávání a mravní vývoj dětí sezónních dělníků, dráteníků, sklenářů, a doporučováno bylo zřizovat pro tyto děti útulny. Dozor nad mravním chováním dětí a mládeže, zejména mládeže školní, měly i policejní orgány. Měly spolupracovat se školami a kontrolovat rodiče. Záslužnou vzdělávací činnost na poli laického i odborného vzdělávání v domácí a rodinné péči realizoval ČSČK. Jedním z nejvýznamnějších spolků spolupracujících s ČSČK, byl spolek Živena. Postaral se o zřízení dvou ženských rodinných škol, podporoval studium žen a děvčat na učitelských ústavech stipendií, vydával brožury k volbě povolání žen, apod. Funkcionáři v institucích se stávali často učitelé. Zřizování mateřských škol, poraden, útulků, dětských domovů, jeslí, poradenství pro volbu povolání a dalšího odborného povolání, apod. měla okresní péče za úkol od r. 1930. V útulcích bylo dětem poskytováno stravování a důkladná nábožensko-mravní výchova a měly být přiměřeně zaměstnané.

Ve čtvrté kapitole se dozvídáme o formách a obsahu péče o děti a mládež ve sledovaném období. Hlavním úkolem byla mravní výchova, vzdělávání a výživa dítěte. Autorky definují tehdejší hlavní sociální problémy dětí a mládeže. Vzhledem k výdělečným možnostem na Slovensku nemohla převážná část rodičů své děti v průběhu přípravy na povolání podporovat, takže volba povolání nevyplývala ze schopností dítěte, ale z jiných faktorů, např. blízkosti obydlí rodičů. Cílem výuky byl uvědoměný pracující jedinec, zařazený do života a společnosti, soběstačný, mravně bezúhonný. Podchyceny jsou i výchovné problémy chlapců od 10 do 18 let, kteří byli

zařazení do výkonu ochranné výchovy; tam se mohli vyučit řemeslu. Zajímavé je pojednání o tehdejší tzv. nápravné pedagogice, která měla poskytovat speciální ochranu, péči a speciální vzdělávání přiměřenou hendikepu „úchylných“ dětí v ústavech k tomu zřízených bez ohledu na věk. Byl prosazen zákon o pomocných školách. Nejslabším článkem z hlediska vzdělávání se stalo (ne)vzdělávání mentálně postižených.

Každá kapitola je ukončená shrnutím podstatných myšlenek, k nimž autorky svou analýzou dospěly. Kapitoly obsahují mnoho ilustračních příběhů konkrétních jedinců. Závěr je odborným shrnutím v monografii pojednávaného tématu.

Monografie je velmi odpovědně oborně zpracovaná. Z pohledu pedagogiky jako disciplíny v ní lze najít mnoho podnětných myšlenek, informací, podrobností a odborných zdrojů.

Radmila Burkovičová
Pedagogická fakulta, Ostravská univerzita